L85

LK

Lietuvos nacionalinė M.Mažvydo biblioteka

Alp(LK)2164

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadieninis priedas 2002 m. birželio 1 d. **Nr. 106 (22)**

Saturday supplement June 1, 2002 No. 106 (22)

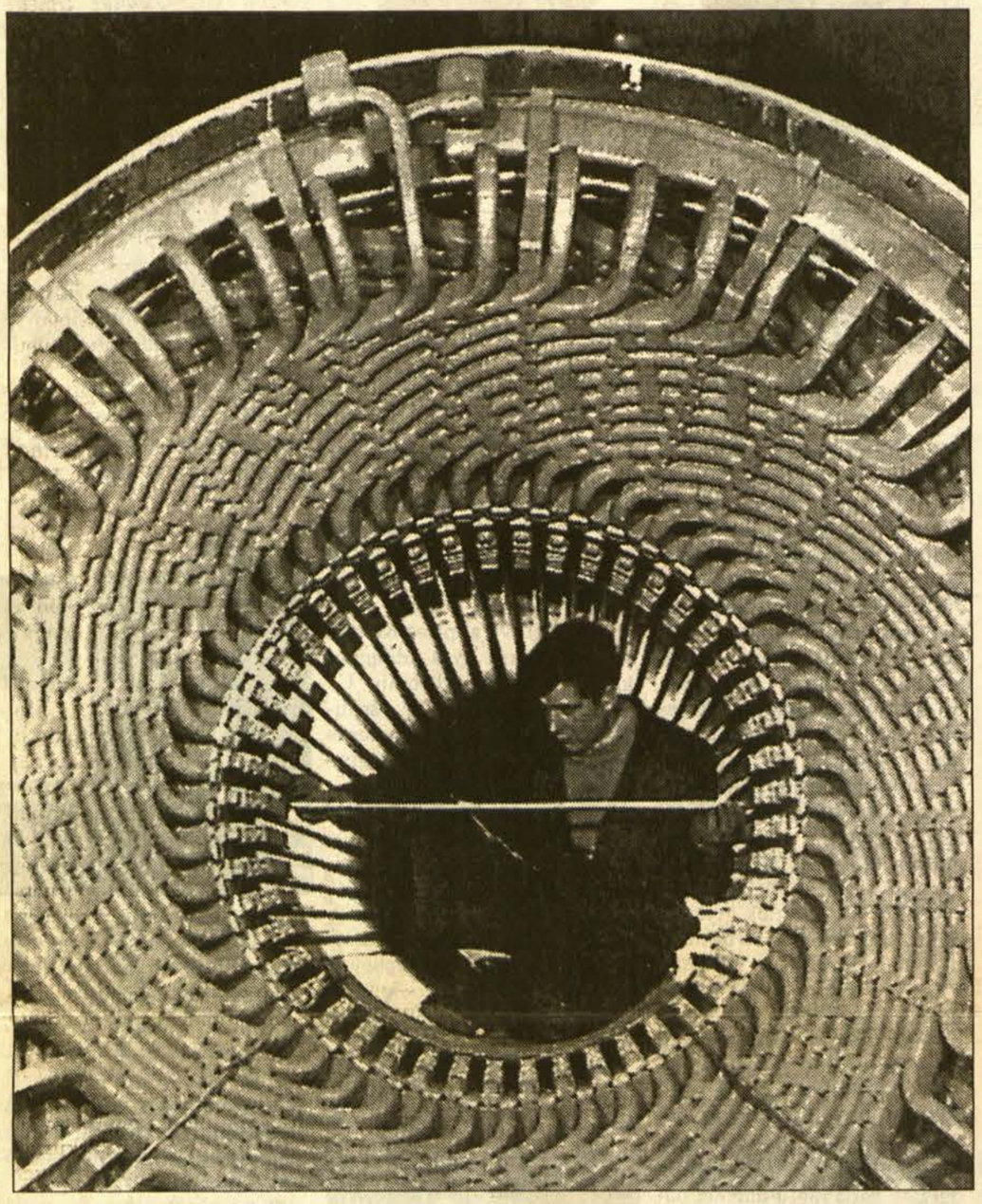

Ne žmogus technikai, bet technika žmogui

Žmogus išrado ratą, bet ir pats gali atsirasti rate. Ratai jį veža, suka mašinas, bet žmogus gali patekti po ratais... ar visą gyvenimą suktis aplinkui ratu.

Šiuolaikinės žmonijos stebėtojai ne be reikalo teigia, kad technikos srityje „pažangios" tautos yra linkusios jai pačiai pasijungti, kai visas dėmesys – produktų gamybai, o visas atpildas – beatodairiškas gaminių naudojimas savo patogumui. Tada žmonės tampa didelės socialinės sistemos mažais sraigteliais. Kai dvasia ignoruojama, žmonių orumas žiauriai nukenčia: didžiausia žala jiems patiems (prisimintinas prof. Antano Paškaus straipsnis „Šio amžiaus veidas" *Draugo* kultūriniame priede, 2002 05 04, 1 psl.).

* * *

Ne technika, bet žmogus yra stebuklas – sugebantis gamtos jėgas sumaniai pajungti savo ir kitų gerovei. Bet jis išmintingas tik tada, kai pats lieka virš mašinos, o ne po ja.

Akademikas Kazimieras Ragulskis yra vienas sumaniausių ir išmintingiausių Lietuvos mokslininkų. Jis įkūnija tą žmogaus stebuklingumo tiesą. Jis visų pirma yra asmenybė – besirūpinąs pačios Lietuvos gerove, visokeriopa jos pažanga, ypač tautai tarnaujančios jaunosios mokslininkų kartos tobulėjimu.

Kęstutis A. Trimakas

* *

Šio priedo puslapiuose...

Atvaizde: technikas elektros srovę gaminančios elektromagnetinės jėgainės rate (1 psl.).

Prašome susipažinti su pasaulinio masto Lietuvos mokslininku akademiku **Kazimieru Ragulskiu**, jo išradimais, jo mokykla ir jo rūpesčiais Lietuvos pažanga (1 ir 2 psl.).

Pabaltijo archeologų rūpesčiai ir atradimai (2 psl.), **Eglės Juodvalkės** poezija (3 psl.), grafiko **Vytauto Igno** kūryba (3 psl.), **V. Kisarausko** ansambliažai (4 psl.), išspausdinta **Gintauto Iešmanto** poema apie **Romą Kalantą** (4 psl.).

DINAMINĖS SISTEMOS

AKAD. KAZIMIERAS RAGULSKIS

Dinaminės sistemos yra aktyvios. Tai sistemos, į kurias iš išorės ateina energijos srautas ir jų viduje vyksta energijos disipacija bei transformavimas. Dinaminių sistemų svarbiausia savybė yra saviorganizacija — tai yra organizuotų struktūrų, judesio trajektorijų ir dėsnių susidarymas. Saviorganizacija yra bendra savybė fizinėms, cheminėms biologinėms ir net visuomenės socialinėms sistemoms.

Chemijos mokslas tapo fundamentalus XX a. pradžioje kartu su kvantinės mechanikos dėsnių atskleidimu. Per cheminius procesus, kurių metu chaosas virsta organizuota tvarkinga struktūra, yra sukuriamos naujos medžiagos. Atskleisti cheminių procesų metu vykstą labai trumpalaikiai spartūs koherentiniai banginiai procesai. Susidaro realios galimybės kurti naujas medžiagas su iš anksto numatytomis savybėmis, tam reikalui panaudojant tų bangų paketų fazių valdymą.

Biologiniai procesai yra biocheminių osciliatorių-vibratorių funkcionavimo rezultatas. Sąveikaujančių osciliatorių kai kurie režimai yra mirtis. Tai įvyksta šuoliais pereinant nuo tvarkingos organizuotos struktūros į chaosą, naujų dažnių susidarymą, moduliaciją. Pavyzdžiui, smegenų neuronų biocheminiai ir elektriniai procesai normaliai yra sinchronizuoti, o ligos atveju įvyksta desinchronizacija, chaosas.

Fizinių, cheminių ir biologinių sistemų įvairovė yra nepaprastai didelė. Tačiau vykstą organizuotų tvarkingų struktūrų susidarymo procesai artimi toms sistemoms, nepriklausomai nuo jų prigimties. Nors atskirų sistemų elementai yra labai sudėtingos vidinės struktūros, tačiau dažnai saviorganizacija vyksta makrostruktūriniu lygiu ir tai nagrinėti galima apsiribojant nedideliu laisvės laipsnių skaičiumi.

Beveik prieš tris dešimtmečius mokslininkas Haken saviorganizacijos procesus pavadino sinergetika, tai yra bendru veikimu. Jau dabar sinergetika, chaoso teorija leidžia paaiškinti daug sudėtingų reiškinių, prognozuoti technikos ir net gamtos avarijas. Čia dinaminių sistemų tyrinėtojams yra plačios perspektyvos.

Dinaminėse sistemose susiduriama su virpesiais ir bangomis. Virpesių reiškiniai ir jų tyrimo metodai yra vieni iš bendriausių ir svarbiausių.

Virpesių ir bangų procesai yra apibūdinami daugeliu charakteristikų ir kriterijų, kurie plačiai nagrinėjami determinuotų, atsitiktinių ir chaotinių procesų teorijoje, sistemų atpažinime, diagnostikoje, optimizavime.

Virpančios dinaminės sistemos turi įdomias savybes, kaip rezonansas, fazių perstūmimas, procesų sustiprinimas, susilpninimas ir transformacijas. Svarbūs todėl netiesiniai reiškiniai, kaip daugiareikšmiai režimai, chaosas, įvairūs saviorganizacijos efektai. Tie efektai konkrečių tipų sistemose sukuria įvairias, tiesiog paradoksalias savybes. Tų efektų ir savybių atskleidimas yra svarbios mokslo ir praktikos problemos.

Ištisos šiuolaikinės technikos sritys yra pagrįstos virpančių procesų panaudojimu. Ir tai vis plinta. Techniniai įrengimai ir technologiniai procesai, kurių veikimas pagrįstas virpesiais, daro revoliucinius šuolius.

Mechaninės sistemos, susijusios su virpesiais, sparčiai vystosi, kuriamos naujo tipo sistemos. Intensyviai plečiasi mechaninių sistemų gabaritai į mažąją ir didžiąją puses. Žmonijos sąlygų pagerinimui žemėje ir įsisavinant kosmosą teks į didžiąją pusę kurti sistemas, matuojamas šimtais metų, kilometrais. Taipogi sistemos sparčiai vystosi į mažąją ir didžiąją pusę pagal greičius, smarkiai didėja tikslumas, reguliuojant judesių trajektorijas ir dėsnius, pozicionuojant sistemas erdvėje. Pastaruoju metu prasidėjo nepaprastas protrūkis mikromechanikoje. Kūrimo stadijoje mikromašinos ir mikrorobotai, kurie sudaromi iš mechaninių blokų su elektronikos įtaisais. Sujungus tokius blokus į kompleksus, bus galima sukurti įvairiausias mikromašinas ir mikrorobotus, kurių gabaritai matuojami mikronų dešimtosiomis, šimtosiomis dalimis, net iki molekulių dydžio. Pasaulio ekspertai mano, kad per artimiausius tris dešimtmečius mikromechanika bus vedanti kryptis. XXI amžiuje tos sistemos užims svarbiausius vaidmenis gamybinėje ir negamybinėse sferose, medicinoje. Siekiant spartinti mikro ir supermakro sistemų raidą, teks atlikti daug fundamentinių ir taikomųjų tyrimų įvairių sričių specialistams.

Lietuva taps svarbiu jungiamuoju tiltu aukšto mokslinio imlumo technologijų ir technikos kūrimo grandinėje. Ji susideda iš 4 dalių: fundamentiniai mokslai, technikos mokslai-inžinerinė veikla — gamyba. Didžiausias efektas yra gaunamas tuo atveju, kai visų grandies elementų pirminės kryptys sutampa ir dirba sutartinai siekdamos bendro tikslo.

Į kokias pirmines kryptis reikia orientuotis? Tenka atsižvelgti į gamybos technologijas. Jos skirstomos į tris grupes: pirma grupė — tai aukšto mokslinio imlumo technologijos. Čia priskiriamos aerokosminė, kompiuterinė, medicininė, sudėtinga cheminė, komunikacijų, farmakologijos, mokslinių priemonių pramonė.

Antra grupė — vidutinio mokslinio imlumo technologijos. Tai laivų statyba, antžeminis transportas, polimerų, stiklo, akmens, spalvotųjų metalų ir lydinių pramonė.

Trečia grupė — žemo mokslinio imlumo technologijos. Tai naftos perdirbimo, juodosios metalurgijos, lengvoji, medžio apdorojimo, popieriaus pramonė.

Šiuo metu pasaulio vadovės yra ne tos šalys, kurios eksploatuoja didelius gamtos turtų resursus ar kurios gamina daug žemės ūkio ir pramonės produkcijos su importinėmis technologijomis, o tos šalys, kurios yra mokslinės technines pažangos skatintojos — kuria aukštos kokybės, mokslui imlias, konkurencingas prekes, originalias technologijas. Šiuo metu aukšto mokslinio imlumo technologijose (aišku ir gamyboje) moksliniai tyrimai užima apie 50 proc., o prieš pusšimtį metų sudarė net mažiau negu negu 10 proc. Juk seniau vyko tik pramoninė, o vėliau mokslinė-techninė revoliucija atskirais retais šuoliais, o dabar mokslinė-techninė revoliucija vyksta labai spračiai, nuolatos, galima sakyti pagal geometrinę progresiją.

Siekiant orientuotis į aukšto mokslinio imlumo technologijas, reikia ruošti atitinkamus aukštos kvalifikacijos specialistus. Tam turi pasitarnauti matematinis modeliavimas, paremtas didžiule informacijos priemonių pažanga. Svarbu, kad visi specialistai su aukštuoju išsilavinimu būtų įvaldę matematinį modeliavimą. Tikslinga aukštosiose mokyklose sukurti matematinio modeliavimo centrus, kurie taptų pagrindine baze vystant mokslą bei mokymo procesą visose srityse. Reikia smarkiai plėsti fundamentinį mokslą, matematinio modeliavimo, kompiuterizacijos ir informatikos specialistų ruošimą, mažinti neperspektyvių specialistų ruošimo skaičių.

Lietuvoje reikia orientuotis tik į nedaugelio fundamentinių mokslo krypčių plėtrą, nes net ir šiandien didžiulė Rusija mano, kad visame fundamentinių mokslų spektre neįmanoma veikla.

Švietimo srityje vidurinėse mokyklose reikia stiprinti fundamentinių mokslo pagrindų įsisavinimą. Kas iš to, kad JAV yra labai stiprių vidurinių ir aukštųjų mokyklų,

Nukelta į 3 psl.

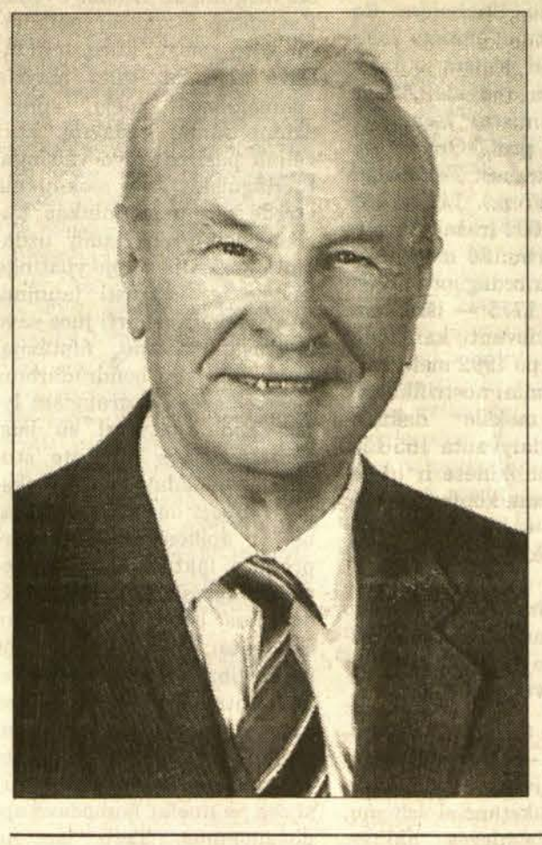

Šis akad. K. Ragulskio pranešimas buvo skaitytas jo gyvenimo 75-ųjų metų jubiliejinėje konferencijoje.

*

„Lietuva taps svarbiu jungiamuoju tiltu aukšto mokslinio imlumo technologijų ir technikos kūrimo grandinėje".

Kazimieras Ragulskis

Akademikas Kazimieras Ragulskis ir jo sukurta precizinės vibromechanikos ir vibrotechnikos mokykla

PROF. ONA VOVERIENĖ

Lietuvos Mokslų akademijos akademikas, profesorius, habilituotas technikos mokslų daktaras, respublikinių premijų (1967, 1974, 1986) kartu su savo mokiniais laureatas, Lietuvos precizinės vibromechanikos ir vibrotechnikos mokslinės mokyklos įkūrėjas ir ilgametis jos vadovas, nusipelnęs mokslo ir technikos veikėjas, pasaulio išradėjų konkurso laimėtojas.

Kazimieras Ragulskis gimė 1926 m. spalio 15 d. Pakruojo r. Klovainių kaime, valstiečių šeimoje. Mokėsi Pakruojo pradinėje ir Linkuvos gimnazijoje. Mokytojai prognozavo jam arba dailininko, arba matematiko ateitį.

Nelengvas buvo K. Ragulskio, Lietuvos partizano brolio, nužudyto okupantų, kelias į mokslą. Gelbėjo tik jo nepaprasti gabumai. 1946 m. jis įstojo į Kauno universitetą, mechanikos fakultetą. 1951 m. su pagyrimu baigė studijas ir įstojo į buvusios SSRS Mokslų akademijos Mašinų mokslinio tyrimo instituto aspirantūrą. 1954 metais anksčiau numatyto laiko apgynė technikos mokslų kandidato disertaciją „Mašinų automatų kumštelinių mechanizmų dinaminio projektavimo metodai". Jo disertacijos vadovas buvo vienas ryškiausių to meto Rusijos mokslininkų Ivanas Artobolevskis.

Ragulskis susižavėjo virpesiais, kurie tapo viso jo tolesnio kūrybinio gyvenimo aistra ir kelrode žvaigžde.

Grįžęs į Lietuvą, K. Ragulskis dirbo Energetikos ir elektrotechnikos institute vyr. moksliniu darbuotoju, laboratorijos vadovu (1954-1963); nuo 1963 m. — Metalo pjovimo staklių instituto Vilniaus filialo Kauno laboratorijos moksliniu vadovu. 1963 m. apgynė technikos mokslų daktaro disertaciją „Mechanizmai ant virpančio pagrindo. Dinamika ir pastovumas". 1964 metais K. Ragulskio iniciatyva Kauno politechnikos institute buvo įkurta vibrotechnikos laboratorija. K. Ragulskis tapo jos ilgamečiu vadovu. Iki pat 1967 metų derino darbą Metalo pjovimo staklių institute ir Kauno politechnikos institute. 1976 metais laboratorija buvo perorganizuota į Vibrotechnikos mokslinio tyrimo sektorių, 1987 m. — Vibrotechnikos mokslinių tyrimų instituto centrą, o 1990 m. — į Respublikinį gamybinį susivienijimą „Precizinė vibromechanika" su Vibrotechnikos moksliniu centru.

Vibrotechnikos moksliniame centre buvo atliekami fundamentiniai ir taikomieji tyrimai. Sukurta darni precizinės vibromechanikos teorija, jos pagrindinių sąvokų sistema, rotacinio tipo sistemų savisinchronizavimosi teorija buvo daug kur pritaikyta, pirmiausia tiksliosiose metalo pjovimo staklėse. Sukurti nauji virpančių sistemų stabilizacijos principai ir jų teorija, išvystyta vibrosmūgių sistemų teorija, patobulinta vibrotechnikos tyrinėjimų metodika, didelis dėmesys buvo skirtas tyrimams, siekiantiems eliminuoti vibracijas precizinėse sistemose ir jas panaudoti. Sukurta precizinių sistemų identifikavimo ir diagnostikos pagal vibroakustinius procesus metodika, originali virpesių matavimo metodika. Tyrimų rezultatai plačiai pritaikyti technikoje, biologijoje, medicinoje, kuriant mokslinę aparatūrą, skaičiavimo, aviacijos ir kosminę techniką, vibroelektroninius prietaisus, labai tikslius įrengimus.

Vibrotechnikos centre sukurti vibrovarikliai yra akivaizdžiai geresni ir kompaktiškesni už elektromechaninius. Jie sukelia kur kas mažiau virpesių, yra lengviau ir tiksliau valdomi.

Klaipėdos uostui Vibrotechnikos centro specialistai pagamino vibratorius, kurie žiemą pašalina ledo sluoksnius nuo bokštinių kranų bėgių, medikams Centro inžinieriai pasiūlė vibromedicininės lovas, vibroplatformas, kurios padeda greičiau atsisakyti nuovargio, vibracinį siurblį vaistams dozuoti, Centre sukurti robotai-manipuliatoriai, kurie geba pastatyti daiktus tiksliai norimose vietose. Jie yra naudojami deimantų, dirbtinių kristalų ir kietų lydinių pramonėje.

Akademiko Kazimiero Ragulskio 75-tųjų gimimo metinių jubiliejui išleista jo darbų bibliografinė rodyklė *Akademikas Kazimieras Ragulskis*/ sudarytoja prof. Ona Voverienė. — Kaunas: *Technologija*, 2001. 357 p.). Literatūros rodyklėje 3,602 įrašai. Tarp jų 2,550 jo darbų: 26 monografijos, 39 — jo redaguotų knygų ir žurnalų, 1715 — išradimų, 280 — jo vadovautų kandidato disertacijų (po 1992 metų kandidatų laipsniai nostrifikuoti į Lietuvos mokslo daktarų laipsnius); dalyvauta 165 Lietuvos respublikinėse ir užsienio mokslinėse konferencijose; 887 įrašai — literatūros apie K. Ragulskio gyvenimą ir kūrybą.

Akad. Kazimiero Ragulskio darbai sulaukė plataus pripažinimo ne tik Lietuvoje, bet ir visoje buvusioje SSRS.

O už viso to — darbas, darbas, darbas — tūkstančiai perverstų naujausios literatūros puslapių, tūkstančiai schemų, brėžinių, bemiegės naktys, mąstant ir ieškant naujų sprendimo būdų, džiaugsmas — juos radus, poilsiui pramoginių šokių pamokos kartu su žmona prof. Vyda Ragulskiene, naujausi spektakliai, kultūros žurnalai, muzikos raminančios ir taurinančios valandėlės.

Precizinės vibromechanikos ir vibrotechnikos mokykla

Akad. Juozas Matulis mėgdavo sakyti, kad iš visų mokslininko laimėjimų pats didžiausias yra jo išugdyta mokslinė mokykla.

K. Ragulskio mokslinėje mokykloje 280 daktarų ir per 30 habilituotų technikos daktarų. Habilituoti daktarai jau dabar patys ugdo savo mokslines mokyklas. Tai apibūdina K. Ragulskį, kaip talentingą pedagogą, įžiebusį mokslinio smalsumo kibirkštį šimtams jaunų žmonių.

KPI studentai veržtavosi į Vibrotechnikos centrą atlikti praktikos. Juos žavėjo patraukli nauja mokslinių tyrimų kryptis, traukė dar ir tai, kad centro vadovas patikėdavo jiems rimtus eksperimentinius darbus, leisdavo reikštis jų iniciatyvai, kantriai ir pagarbiai stebėdavo jų darbus, patardavo ir objektyviai vertindavo. Vienas iš jo buvusių mokinių dr. Leonas Švedas Kazimierą Ragulskį apibūdino, kaip žmogų, kuris spinduliavo energija, tarsi netyčia „pamėtėdavo" idėją, sprendžiant sunkų uždavinį, kuri vėliau pasirodydavo vaisinga. K. Ragulskis savo mokiniams atrodė kaip mokslininkas, kuriam neišsprendžiamų uždavinių nėra. Jis turėjo ypatingą savybę — užkrėsti jaunimą entuziazmu, užburti juos savo interesų platumu, fantazija. Studentus ir bendradarbius visada žavėjo jo draugiški lygiaverčiai santykiai su jais. Vibrotechnikos institute studentai išmokdavo ne tik mokslo tiriamojo darbo, metodikos, bet ir apibendrinti ir interpretuoti faktus, kelti problemas, spręsti techninius uždavinius išradimo lygmeniu. Studentai, padirbėję praktikos metu Vibrotechnikos institute, jau antrame-trečiame kurse patys tapdavo išradėjais. Sąjunginiuose ir respublikiniuose jaunųjų išradėjų konkursuose jie nuolat laimėdavo apdovanojimus. Tarp jaunųjų išradėjų buvo H. Marcinkevičius, A. Federavičius, R. Tvaronavičius, V. Būda, V. Linonis ir kiti. Baigę Kauno politechnikos institutą gabiausieji dažniausiai grįždavo į Vibrotechnikos institutą. Taip buvo sukurtos prielaidos K. Ragulskio mokslinei mokyklai atsirasti. (Voverienė O. „Per Aspera ad Astra" // *Mokslo Lietuva*. — 1992, N 5 (44), p.7).

Kad susikurtų mokslinė mokykla, būtina visų pirma didelė, šviesi asmenybė, garsus mokslininkas, turintis naują idėją. Reikalingi bendradarbiai. Kada jie užsikrečia savo vadovo entuziazmu, tampa jo mokiniais ir daugelį metų dirba jo pasiūlyta kryptimi, mokykla formuojasi į vieningą, darnų mokslinį kolektyvą.

— Fizikas A. Bogomolecas

Kaip tik tokią mokslinę mokyklą ir sukūrė akad. K. Ragulskis. Man teko lankytis Vibrotechnikos institute, įsikūrusiame buvusio kalėjimo patalpose. Čia įsikūrus Vibrotechnikos institutui šios patalpos tarsi prisipildė gerumo šiluma. Studentai ir aspirantai čia pajusdavo ir suvokdavo mokslo dvasią, kuri sukuriama tik tikroje mokslinėje mokykloje ir tikrų mokslininkų. Čia kibirkščiavo kūrybingumas ir optimalių sprendimų paieška laboratorijose, mokslininkų pokalbiuose, mokslininkų akyse.

Kazimierui Ragulskiui pavyko išugdyti didžiausią visame Lietuvos moksle mokyklą.

Buvusios SSRS Mokslų Akademijos akademikas J. Artobolevskis, R. Ragulskio pirmosios disertacijos vadovas, vienas žymiausių pasaulio mechanikos autoritetų, K. Ragulskio mokslinę mokyklą apibūdino taip: „Kaune susikūrė neturinti lygių vibrotechnikos mokykla, kuriai vadovauja talentingas mokslininkas profesorius K. Ragulskis. Jis mano mokinys ir aš juo didžiuojuosi".

1987 metais Centrinės televizijos užsakymu buvo sukurtas dokumentinis filmas „Vibrotechnikos fenomenas" apie Kazimiero Ragulskio mokslinę mokyklą. Jame SSRS Mokslų Akademijos akademikas K. Frolovas prof. K. Ragulskį vadina geriausiu akademiko I. Artobolevskio mokiniu. Akademikas K. Ragulskį iš visų jo kolegų išskyrė, kaip pasižymėjusį kryptingumu, tyrimų vientisumu, novatoriškumu, gebančiu kiekvieną idėją įgyvendinti konkrečioje konstrukcijoje. Akad. K. Frolovas ypač žavėjosi K. Ragulskio sukurta vibrotechnikos moksline mokykla, kuriai pagal rezultatyvumą nėra lygių.

Daugelis jo buvusių mokinių ir kolegų ypač pabrėžia K. Ragulskio toleranciją, geranoriškumą ir kūrybingumą, kūrybingumas visada yra humaniškiausia žmonių savybė. Todėl ir Vibrotechnikos institutas visuomet atrodė viena iš šilčiausių žmoniškumo salelių.

Akad. Kazimieras Ragulskis — originalios mokslo krypties pradininkas Lietuvoje, talentingas pedagogas, sugebėjęs savo meile mokslu ir pavyzdžiu sutelkti didžiulį būrį bendraminčių ir pasiekti pasaulinio lygmens rezultatų — tai Žmogus ir Mokslininkas, sukūręs pats save. Ne komunistų partijos nariui, nepadedamam grupės draugų iš Komunistų partijos CK, K. Ragulskiui kelias į mokslą buvo itin status ir itin akmenuotas. Tačiau jo žemgališkas atkaklumas, begalinis darbštumas, dvasios stiprybė, labai dažnai nuryjant jo darbų ir laimėjimų „nepastebėjimo" kartėlį ir atviro ignoravimo nuoskaudą, meilė ir pasišventimas mokslui, talentas taupyti laiką ir atskirti tai, kas svarbiausia, nuo antraeilių dalykų jį atvedė į žymiausių Lietuvos mokslininkų olimpą.

Tikras mokslas nuostabus tuo, kad jis amžinas ir teisingas savo kūrėjams — laikas praeina, aistros nurimsta, darbai ir mokiniai, tų darbų tęsėjai, išlieka. K. Ragulskio moksliniai tyrimai jo vardą jau įrašė aukso raidėmis į pasaulio mokslo ir technikos istoriją. □

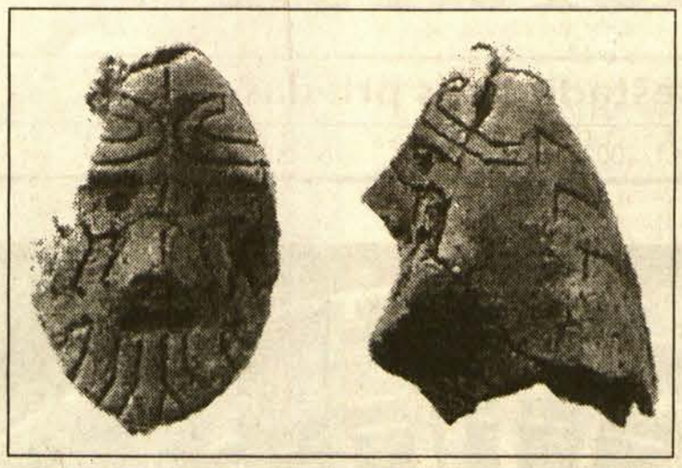

Molinė figūrėlė iš Gipkos (Latvija, neolitas III tūkst. prieš Kristų)

Pabaltijo priešistorės tyrinėtojų simpoziumas Rygoje

Balandžio 25–26 d. Latvijos istorijos institutas sukvietė Rytų Pabaltijo archeologus į konferenciją Rygoje, kur buvo svarstomos mokslinės ir metodinės problemos, jaudinančios visus priešistorės tyrinėtojus. Be konkrečių dvylikos mokslinių pranešimų buvo nagrinėjamos ir kitos šių dienų priešistorės tyrinėjimo aktualijos, kurios Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje yra panašios. Viena svarbiausių, kaip pažymėta konferencijoje, yra ta, kaip plėtoti archeologijos mokslą esant sudėtingai ekonominei situacijai bei gilinti ir spartinti mokslinius tyrinėjimus, kai valdžios struktūros jų nebefinansuoja ir neremia. Visose trijose valstybėse mokslo institucijos archeologijos mokslinių ar laboratorinių tyrinėjimų nefinansuoja, tačiau iš mokslininkų reikalauja mokslinių aukštos kokybės straipsnių. Švietimo ir mokslo ministerija tai laiko normaliu dalyku! Šiuo metu didžioji dalis Rytų Pabaltijo priešistorės tyrinėtojų dirba įvairiausių fondų ar programų rėmuose, bet ši pagalba išsprendžia tik nedidelę dalį kylančių problemų. Visi priešistorės tyrinėtojų veiksmai dažniausiai priklauso nuo esamos įstatyminės bazės. Štai kad ir Lietuvoje. Verkiant reikia stabiliai veikiančios paminklosauginės struktūros, kurios nėra. Prieš keletą savaičių Kultūros ministerija pateikė svarstymui naujo Nekilnojamųjų kultūros vertybių įstatymo projektą, bet dauguma specialistų pareiškė, kad jie net nesupranta, apie ką ten rašoma, toks žemas jo paruošimo lygis. O projektą tvirtino pati ministrė. Už paruošimą, manoma, sumokėti nemaži pinigai. Patylomis kalbama, kad šis įstatymas buvo reikalingas tik tam, kad galima būtų pakeisti Kultūros vertybių apsaugos departamento ir Kultūros paveldo centro vadovus. Jei ši vyriausybė taip pro pirštus ir toliau žiūrės į kultūros vertybių apsaugą, tyrimus, greitai nebeliks ką tirti ir ką saugoti. Vyriausybės nebesusivokia ką veikia. Archeologinius tyrinėjimus siekia paversti paprastu duobės iškasimu, bet ne moksliniais tyrimais, kurie yra įteisinti Lietuvos Seimo ratifikuotoje Valetos konferencijoje.

Panaši situacija ir Latvijoje. Ten archeologus norima ištremti iš sostinės, mat vyriausybė nebepajėgia (ar nenori) sumokėti už patalpų išlaikymą. Žinoma, Rygos centre patalpos reikalingos kitoms, tik jau ne kultūros ar mokslo struktūroms.

Tačiau ir be valstybės paramos dirbantys mokslinį darbą priešistorės tyrinėtojai turi kuo pasidžiaugti. Latvijos archeologai, specialiai šiam archeologų simpoziumui įrengtoje parodėlėje demonstravo praėjusiais metais šiauriau Ventspils (Staldzenėje) aptiktą vėlyvojo bronzos amžiaus (VIII–VI a. prieš Kristų) lobį, kuriame yra daugiau kaip 80 bronzinių dirbinių. Už šio lobio atradimą ir išsaugojimą Ventspils miesto meras atradėjus apdovanojo pinigine premija.

Įdomių neolito laikmečio meno dirbinių aptikta Gipkoje – šiaurinėje Kuršzemės teritorijoje. Čia viduriniojo neolito (III tūkstantmečio prieš Kristų) gyvenvietėje buvo aptiktos keturios molinės antropomorfinės figūrėlės, kurioms analogų žinoma Alando saloje Švedijoje.

Nepaprastai turtingas ir įdomus kapas buvo aptiktas XIV a. Puzes Lejaskrogs

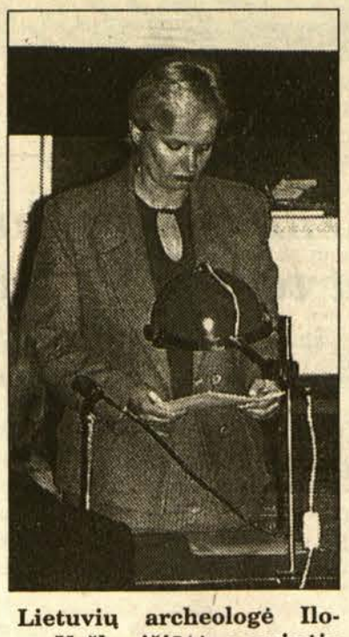

Lietuvių archeologė Ilona Vaškevičiūtė nagrinėjo žemgalių teritorijos priešistorėje ribų klausimą.

(Ventspils rajonas) kapinyne. Čia viename vyro kape aptikta 18 apyrankių, buožės galva su mediniu kotu, keturi žalvariniai žiedai, sidabrinė segė zoomorfiniais galais.

Vakarų Estijoje vykdomus naujausius archeologinius tyrinėjimus aptarė archeologas Mati Mandel iš Talino. Jis supažindino konferencijos dalyvius su I–XII a. kapinynų tyrimais, pateikė originalios medžiagos iš palaidojimų akmens krūsnyse.

Lietuvos archeologų tyrinėjimuose didžiausio susidomėjimo sulaukė akmens ir žalvario amžių polinių gyvenviečių tyrinėjimai Kretuono (Švenčionių raj.) ir Luokesų (Molėtų raj.) apyežeriuose. Čia aptiktos vėlyvojo neolito (III tūkst. pr. Kr. pab.) ir naujojo bronzos amžiaus (II–I tūkst. pr. Kr.) sodybvietės, kažkada stovėjusios ant vandens. Tyrimų metu buvo aptiktos statybinės konstrukcijos pastatų, stovėjusių ant polinių platformų.

Ženklūs Lietuvos archeologų pasiekimai povandeninės archeologijos srityje. Be minėtų polinių gyvenviečių Luokesos ežere, šie tyrimai vykdomi Baltijos jūroje prie Šventosios, Platelių ežere, Nemune prie Merkinės uosto ir kt. Tyrimų metu buvo aptikti nuskendę luotai, laivai, senovinių tiltų liekanos.

Reikšmingi ir svarbūs yra titnago kasyklų, kurios buvo naudojamos nuo paleolito iki bronzos amžiaus, tyrimai prie Titno ežero (Varėnos raj.) bei Gyvakarų (Kupiškio raj.) senojo bronzos amžiaus kapo su smeigtuku, akmeniniais kirviais bei titnaginiais darbo įrankiais aptikimas. Šių objektų tyrimai suteikė daug informacijos apie žaliavos gavybą akmens amžiuje bei senojo žalvario amžiaus laidojimo papročius.

Estų archeologas Mati Mandel dalijosi įspūdžiais apie archeologinius tyrinėjimus Vakarų Estijoje.

Reikšmingi Šeimyniškėlių (Anykščių raj.) piliakalnio, ant kurio XIV a. pab.–XV a. pr. yra stovėjusi medinė pilis, tyrinėjimai. Čia aptiktos stovėjusių pastatų vietos, kelio į pilį ir buvusio tilto vieta.

Į šį susitikimą Lietuvos ir Latvijos archeologai atsivežė prieš pat konferenciją išleistus, tačiau ne mokslo institucijų finansuotus, leidinius apie naujausius archeologinius tyrinėjimus, metodikos naujoves. Konferencijos metu buvo aptartos naujų tarptautinių projektų vykdymo galimybės ir perspektyvos, susitarta dėl seminaro, nagrinėsiančio akmens amžiaus problematiką, surengimo dar šiais metais Vilniuje.

Kitą konferencijos dieną Lietuvos archeologai aplankė Latvijos teritorijoje esančius žemgalių piliakalnius, mūrines Kalavijuočių ordino statytas pilis.

Hab. dr. **Algirdas Girininkas**
Lietuvos istorijos instituto archeologijos sekt. vadovas

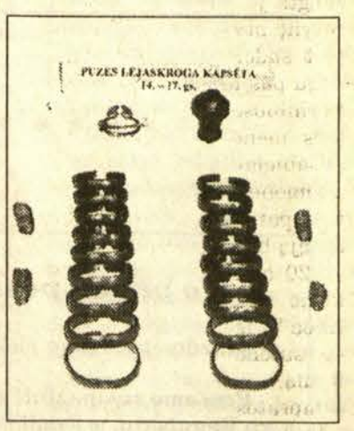

Puzes Lejaskroga kapinyne vyro kape rasta: sidabrinė sagė, žalvariniai žiedai, buožė, apyrankės (iš XIV amžiaus).

EGLĖ JUODVALKĖ

Penktojo poezijos vakaro programos dalyvė 2002 m. gegužės 11 d., Čikagoje

ZBYSZEK

du mėnesius tikėjau
netikėjau pabaiga
du mėnesius silpau
skubėjau palikti tvarką
namuose su moterim dalytis
meile išmintim juoku
jų darbštūs pirštai
atsijos kas joms svarbu

senus draugus senus žodžius
pakeitusius prasmes
grąžinau į vietas
sudėsčiau gyvenimo
supjaustytą drobę
joks šilko siūlas
sudygsniavęs žodžius
suteikęs skiemenims žėrėjimą
nebesusiūs drobės likučių
raidės ripuoja raukia
mintis siuvėjo
nevalyvas darbas
rypuoju atsisveikinimą
ne žodžiais bet ašarom
balso nebus
žodžiai liks

Z. D.

ranka glostai
papurusius plaukus
jauniausios dukters
ji prie tavęs
tu jau toli
akys skrodžia
tvyrančią tamsą
dešinėje rankoje žodis
kairėje kaukolė
veidrodyje tuštuma

TAKOSKYRA

pirmą vakarą
mums išsiskyrus
prie pirmos sankryžos
nenujaučiau
nei mūsų suartėjimo
nei šios dienos

2001

Vytauto Igno kūrybos pasaulis

Lietuvos Dailės muziejus išleido stambią, didelio formato knygą *Vytautas Ignas*. Šio išeivijos dailininko gyvenimą ir kūrybą knygoje apžvelgia menotyrininkė Nijolė Tumėnienė ir vilnietis dailininkas Aloyzas Stasiulevičius. Įdėtos svarbesnės V. Igno gyvenimo ir veiklos datos, jo išsami bibliografija, o taip pat išvardinti visi jo tapybos, grafikos darbai, akvarelės, spalvoti piešiniai, esantys Lietuvos Dailės, M. K. Čiurlionio, Žemaičių dailės ir Alkos muziejuose. Visa tai knygoje sudėta lietuvių ir anglų kalba. Tačiau didžiąją knygos dalį sudaro V. Igno tapybos, grafikos ir kitų kūrinių reprodukcijos. Tai padaryta skoningai. Leidinio dailininkė Jurga Januškevičiūtė praėjusių metų gražiausių knygų konkurse už šį savo darbą buvo apdovanota paskatinamąja premija.

Vilniaus Paveikslų galerijoje buvo surengtas knygos *Vytautas Ignas* pristatymas. Dalyvavo gausus vilniečių būrys, dailininkai, kiti kultūrininkai.

Pradėdamas vakarą, Dailės muziejaus direktorius Romualdas Budrys, pasakė, kad ši knyga — tai tarsi muziejaus padėka, toli nuo mūsų gyvenančiam ir kuriančiam dailininkui Vytautui Ignui, kad jis Lietuvai padovanojo daugiau kaip 100 savo tapybos, grafikos ir kitų darbų, kurie dabar saugomi ir eksponuojami muziejuose, rengiamos parodos.

Žodį apie V. Igną ir jo kūrybinę veiklą tarė viena knygos autorių, menotyros daktarė Nijolė Tumėnienė. Ji sakė, kad su V. Igno menu susidūrusi 1971 m., kai Vilniuje pirmą kartą buvo surengta jo darbų paroda, kai į tėvynę atvyko ir jis pats. Tuomet sudomino truputį kitaip, negu pas mus įprasta, V. Igno kūriniuose atsispindinti liaudies meno tradicija, baltiška pasaulėjauta. N. Tumėnienės nuomone, V. Igno kūriniai — kaip patikimas tiltas — jungia senąją baltiškąją pasaulėjautą su 20 amžiaus profesionaliojo meno siekiais. Savo paveiksluose V. Ignas liaudies tradicijai suteikė modernią raiškos formą, praplėtė tautodailės sampratos ribas.

Prelegentė apgailestavo, kad menotyrininkai dar kaip reikiant neišnagrinėjo išeivijos dailės, kas pakankamai nuosekliai padaryta ir parašyta apie egzodo literatūrą.

— Knygos puslapiuose pakaitomis sudėtos tapybos paveikslų ir grafikos raižinių reprodukcijos, spalvingos drobės ir nespalvoti estampai, jau iš pirmo žvilgsnio gerai apibūdina Vytauto Igno kūrybos visumą. Grafika ir tapyba joje harmoningai dera tarpusavyje, papildo viena kitą, — knygos pristatyme kalbėjo kita menotyros daktarė Ingrida Korsakaite.

Jos nuomone, tiek tapybos, tiek grafikos darbuose V. Ignas gvildena artimas temas, vaizduoja tuos pačius motyvus, kuria gimininga turinio kompozicijas. Jo paveiksluose ir raižiniuose sklando tie patys mažyčiai angeliukai, mirga dangaus šviesuliai, žydi didžiulės gėlės, čiulba stilizuoti paukščiai ir plaukia žuvys. Tas pats mitologinis gyvybės medis simbolizuoja pasaulį, jungia žemę ir dangų, žmogų ir gamtą su visais jos tvariniais.

Dr. J. Korsakaitės nuomone, bendri taip pat V. Igno tapybos bei grafikos personažai: pamėgtos didžiagalvės vaikų figūrėlės, dūduojantys piemenukai, įsimylėjėliai, žvejai, moterys su gitaromis, klounai ir Užgavėnių persirengėliai.

„Žmogus mano kūryboje — tik kūrinio dalis. Jis savo

VYTAUTO IGNO GRAFIKA

Kairėje: Smūtkelis. 1964
Viduryje: Autoportretas. 1956
Dešinėje: Šventasis Jurgis. 1967

Knygos apie dail. Vytautą Igną pristatymo vedėjai Vilniaus paveikslų galerijoje (iš kairės): dail. Leonardas Tuleikis, menotyrininkė Beatričė Kleizaitė-Vasaris, Dailės muziejaus direktorius Rimantas Budrys, menotyros daktarė Nijolė Tumėnienė. B. Kleizaitės-Vasaris nuotrauka

struktūra bei dvasia santykiauja su tokia pačia supančio peizažo gyvūnijos ir ornamento įtampa bei dvasia". Persakiusi šiuos V. Igno žodžius dr. J. Korsakaitė tęsė:

– Šie dailininko žodžiai tiksliai išreiškia tai, kad Igno kūriniuose, ypač grafikoje, žmogaus figūra tėra tik vienas iš tiršto poetinio konteksto ženklų. Tiesa, kompozicijoje figūrai dažniausiai tenka centrinė vieta, o poza paprastai yra statiška, frontali. Žmogaus išgyvenimus, jo vidinį pasaulį atskleidžia visa pavaizduotoji visuma. Ne tik įvaizdžiai, simboliniai ženklai, bet ir spalvos, linijos, ritmai.

Puikiai įvaldytomis skirtingomis tapybos ir grafikos raiškos priemonėmis dailininkas ir vienur, ir kitur metaforiškai perteikia savo lyrišką pasaulėvaizdį ir siekia paveikaus dekoratyvumo, toliau aiškino J. Korsakaitė. Tapybinę Igno darbų įtaigą kuria turtingas spalvingumas, žaižaruojančių potėpių sąskambiai, o grafikoje vyrauja linijinis ornamentinis pradas.

Nors V. Igno tapybos ir grafikos darbuose yra daug bendro, bet, dr. J. Korsakaitės nuomone, kompozicinės sandaros požiūriu kai kuriais raiškos ypatumais jie skiriasi. Tapybos drobės yra labiau apibendrintos formos, platesnio mosto, stambesnių pavidalų. Jose daugiau vaikiško naivumo, intymaus primityvizmo ir savitumo bruožų. Grafika rafinuotesnė, sudėtingesnės ritmikos, kupina subtilaus faktūrų žaismo, bet joje mažiau spontaniškos saviraiškos. Raižinių kompozicija skaidoma į daugybę ornamentiškai išmargintų detalių arba didesnių įvairios formos fragmentų, nuo krašto iki krašto užpildančių visą lapo plokštumą.

— Įvardydamas svarbiausius savo kūrybos skatulius, Ignas yra sakęs: „Mano kūrybai didelės įtakos padarė lietuvių liaudies dievdirbių darbai, be to, tremtis ir nuolatinis tėvynės ilgesys". Jo tapyboje, o

Nukelta į 4 psl.

DIN. SISTEMOS iš 1 psl. tačiau yra aibė tokių silpnų, kokių vargu ar galima rasti kitur.

Nobelio premijos laureatas akad. Ž. Alferovas yra pareiškęs: „Iš Rusijos bėga pesimistai, o lieka optimistai". Pastaruoju metu susirūpinta ir Rusijoje, kad rusai nesiblaškytų po pasaulį, o grįžtų Rusijon. Tačiau Lietuvoje to nėra: jauni žmonės bėga į užsienį ieškodami darbo. Neturi kitos išeities. Nejaugi Lietuva virs dykuma? Pripažįstama, kad Rusiją, o taip pat ir Lietuvą išgelbės ne oligarchai-šeimyninių firmų savininkai, kurie per privatizavimo lengvatas įsigijo turtus, o intelektualai.

Į tuos faktus mūsų politikai ir valdininkai nekreipia dėmesio, nes jie yra už tai atsakingi. Dėl jų klaidų, nekompetencijos, nesąžiningo darbo daroma didelė žala mokslo pažangai. Nors ką ir norėti, jeigu žiniasklaida ir kai kurie atsakingi asmenys dažnai melą vadina švelniu terminu „populizmas", pinigų ir turto vagystes — „plovimu" ir pan. Nejaugi dvasios liumpenai išgelbės Lietuvą? Gyvybiškai svarbu mobilizuoti Lietuvos patriotines intelektualines pajėgas teisingumui atkurti, pažangai skatinti.

Šiuo metu valstybių visuomenės potencialo pagrindą sudaro intelektualiniai resursai. Tai kultūros lygis, švietimas, sveikatos apsauga, mokslo stovis, mokslui imli gamyba, informacinės sistemos, kur kūrybinė inteligentija, mokslininkai, pedagogai, gydytojai, konstruktoriai, inžinieriai, programuotojai, aukštos kvalifikacijos darbininkai sudaro didelį santykinį lygį. Čia ir yra valstybės intelektualinis potencialas, neįkainojamos vertės. Seniau kai kas visuomenę vadino klajoklių, žemdirbių, pramonės, dabar — informacijos, žinių. Gal tikslingiau būtų senąją visuomenę vadinti fizinio darbo, o dabartinę intelektualinio darbo visuomene.

Pas mus daug bedarbių. Ir užsienyje daug nelegalų iš Lietuvos. Juos reikia aprūpinti darbu Lietuvoje. Čia mūsų politikų ir valdininkų uždavinys. Jie turi aktyviau ieškoti investuotojų į gamybą, o mokslininkai — atlikti siūlymų kurti gamyklų ekspertizes. Taip būtų galima priartėti prie tikslo — panaikinti bedarbystę ir kurti aukšto mokslinio imlumo gamybą.

Vibrotechnikos ir vibromechanikos veikla

Precizinės vibrotechnikos ir vibromechanikos mokslas Lietuvoje pradėjo vystytis prieš pereito šimtmečio šešiasdešimtuosius metus. Pirmasis įkvėpėjas, konsultantas ir mokytojas buvo akademikas I. Artobolevskis. Tai ne tik puikus mokslininkas, bet labai padorus ir geras žmogus.

Tyrimai prasidėjo Lietuvos Mokslų akademijoje ant tuščio lauko. Buvo pradėti ruošti mokslo kadrai, formuoti mokslinė eksperimentinė bazė. Tačiau LMA kai kam tas nepatiko ir teko persikelti į KPI. Čia buvo sukurtos sąlygos tyrimus plėtoti ir įkurti mokslinį centrą „Vibrotechnika". Įkūrus mokslinį centrą Kaune, tyrimai buvo perbazuoti į KTU, VGTU, VPU, LŽŪU institutus, mokslo centrus, laboratorijas, katedras bei į privačias firmas. Dalis tyrimų buvo perkelta į užsienį: Rusiją, Udmurtiją, Armėniją, Uzbekiją, Moldaviją, Bulgariją, Izraelį, Vokietiją, JAV ir kt.

Vibrotechnikai, palyginus su biudžetinių LMA institutų bei ministerijų žinybinių mokslinio tyrimo institutų mokslininkais, ekonomiškai ir kitais aspektais gyveno žymiai sunkiau, reikėjo patiems užsidirbti lėšas pagal ūkiskaitinį finansavimą. Reikėjo patiems rūpintis patalpomis darbui, moksline baze. Tačiau mokslininkai dirbo aktyviai, pasiaukojančiai. Daugelis užsakomųjų darbų buvo labai rizikingi, tekdavo imtis tyrimų, reikalaujančių itin intesyvaus darbo, patirti bemieges naktis. Daug kur kalbėjo, „jei niekur nepadarys darbų, tai Kauno vibrotechnikai padarys".

Aukštojo mokslo ministerijai padedant, vibrotechnikai gavo buvusio Kauno sunkiųjų darbų kalėjimo centrinį pastatą. Tas pastatas buvo tikras laužas: stogas supuvęs, daugelis medinių perdengimų sulūžę, langai su grotomis. Pastatas stovėjo tuščias ir apleistas, niekam nereikalingas. Jo jokia Kauno organizacija neėmė į savo balansą. Tačiau vibrotechnikams pastatas tiko, nes gauti leidimą naujo pastato statybai tuo laiku buvo neįmanoma. Pavyko pasamdyti statybinę organizaciją, kuri sutiko atlikti pastato pertvarkymą. Visus darbus teko apmokėti lėšomis, uždirbtomis pagal ūkiskaitines sutartis. Tų lėšų trūko, todėl statybininkai reikalavo, kad pačius juodžiausius darbus atliktų patys vibrotechnikai: pašalintų senus medinius perdengimus, padidintų langų plotus, iškirstų duris, išvežtų laužą. Vibrotechnikams į pastato renovaciją teko įdėti ne tik daug lėšų, bet ir fizinio darbo. Tačiau pastatas buvo įrengtas geras, 5,000 m. Ūkiskaitinėmis lėšomis buvo reformuota gera mokslinė eksperimentinė bazė.

Jaunimas į mokslą kopė kietu keliu. Kiekvienas privalėjo: kelti kvalifikaciją ir vykdyti tyrimus; išmokti įforminti ir kurti išradimus, ruošti mokslines publikacijas; užsidirbti lėšas mokslui pagal ūkiskaitinį finansavimą, kurį teikė įvairūs mokslinio tyrimo institutai, vedantieji konstruktorių biurai; kurti naujais principais veikiančių sistemų maketus, organizuoti jų konstravimą į gamybą; su sukurtais eksponatais dalyvauti Lietuvos, SSRS ir užsienio parodose; paruošti ir ginti disertacijas. Disertacijų, parengtų Vibrotechnikos centre, lygis buvo vertinamas aukštai. Tai yra parašyta knygoje, skirtoje suvažiavimo medžiagai.

„Vibrotechnika" tapo mokslo naujovių ir išradimų centru. Nauji perspektyvūs mokslo uždaviniai bei nelengvos sąlygos uždegė jaunų mokslininkų kūrybinę dvasią. Išaugo daugelis, gerai užgrūdintų, aukščiausios kvalifikacijos, santūrių, pareigingų mokslininkų bei mokslo organizatorių. Dauguma jų mano, kad metai, praleisti „Vibrotechnikoje" — tai šviesūs kūrybos ir pažangos metai.

Tuo būdu Lietuvos mokslininkai tapo svarbiu vibromechanikos ir vibrotechnikos centru. Mechaninės sistemos palyginus su kitoms virpančiomis sistemomis turi savo specifines savybes: netiesiškumus pagal visus įgyginius kanalus, pasižymi finitiniais ir infinitiniais judesiais.

Mokslinė kryptis yra kompleksinė, todėl čia dalyvauja ne tik inžinieriai mechanikai, bet ir kitų specialybių inžinieriai, o taip pat matematikai, fizikai.

Mechaninėms sistemoms sparčiai orientuojamoms į tikslumą, lėtumą ir greitaeigingumą, į supermakromočius ir ypač mikromočių pusę, precizinės vibromechanikos ir vibrotechnikos specialistams kyla vis nauji moksliniai uždaviniai.

Lietuvos mokslininkų pasiekimai yra svarūs, tiriant mechaninių, mechanotroninių ir biomedicininių sistemų virpesius ir bangas, kuriant naujais principais veikiančias sistemas, kurios paremtos virpesių ir bangų sąveika su netiesiniais dinaminių sistemų efektais. Sukurta daug įvairios paskirties sistemų nuo mikromechaninių, kaip tai robotas ląstelėms tirti, ir kristalų auginimo robotas ir t.t. iki supermechaninių sistemų, kaip lokalinės sistemos šviesos spinduliams bei magnetinėms bangoms valdyti.

Dabartinis uždavinys — intensyviai vykdyti tyrimus, apjungiant įvairių sričių mokslininkus, siekiant sukurti aukšto mokslinio imlumo technologijas ir kartu prisidėti, kad investicijos būtų skirtos aukšto mokslinio imlumo pramonei sukurti. □

ŠVYSTELĖJIMAI

MOKSLAS IR TECHNOLOGIJA
Dvi specializuotos parodos Vilniuje

Gegužės 21 d. Vilniuje prasidėjo dvi tarptautinės specializuotos parodos. Pirmą kartą Lietuvoje rengiama tarptautinė mokslo, technologijos ir studijų paroda „Mokslas 2002"; joje dalyvauja 94 valstybinės ir privačios mokslo įstaigos. Antroji paroda — „Baltechnika 2002"; tokio pobūdžio elektronikos ir elektrotechnikos, mašinų gamybos ir pramonės paroda rengiama jau dešimtą kartą. Šį kartą joje dalyvauja 185 verslo bendrovės.

LITERATŪRA
Aloyzas Baronas grįžo Lietuvon

Kone visi išeivijos rašytojai jau senokai „grįžę" Lietuvon. Pagaliau atėjo eilė ir Aloyzui Baronui, gyvenusiam, rašiusiam ir mirusiam JAV-ėse. Jo visiškai užsitarnautu grįžimu tėvynėn pasirūpino Ateities literatūros fondas, jo romano *Sodas už horizonto* antrąją laidą parėmęs stambesne auka. Balandžio mėnesį šį romaną išleido „Tyto Alba" leidykla Vilniuje.

DAILĖ
Įkvėpimas kūrybai iš Rytų

Dail. Jurga Ivanauskaitė savo kūrybai įkvėpimo randa Tolimuosiuose Rytuose. 1995 m. Indijoje ir Nepale sukurtų 108 piešinių „Mandalų" paroda, pradėta Vilniuje, apkeliavo visą Lietuvą. 2001 m. buvo surengta jos fotografijų paroda „Tibetas – prarasta pažadėtoji žemė". O šių metų gegužės 17 d. Vilniuje buvo atidaryta jos darbų trečioji paroda „Tibeto mirusiųjų knygos". Jurga buvo dvasingumo apklausos dalyvė (žr. *Draugo* kultūrinį priedą, 2002 05 04, 3 psl.).

MOKSLAS
Paryžiuje pagerbiamas lietuvis mokslininkas

Gegužės 23 d. UNESCO būstinėje Paryžiuje buvo atidaryta paroda apie pasaulinį pripažinimą pelniusį mokslininką Igną Domeiką, mineralogą, geologą, etnologą. Jis buvo Vilniaus Universiteto auklėtinis, vėliau – ilgametis Santjago Universiteto rektorius Čilėje. Šiais metais sukanka 200 metų nuo jo gimimo.

LEIDINIAI

Už laisvę — ugnimi ir žodžiu

G. Iešmanto poema apie Kalantą

1972 metų gegužės 14 dieną Kaune, skvere tarp Laisvės alėjos ir Muzikinio teatro, susidegino 19-etis jaunuolis Romas Kalanta. Šis „gyvasis laužas" sujaudino ne tik jo gimtąjį miestą, bet ir visą Lietuvą. Romas Kalanta tapo kovos už Lietuvos laisvę naujųjų laikų simboliu. Jo žygdarbis įkvėpė ne vieną dailininką, kompozitorių, rašytoją.

Pirmasis Romo Kalantos pasiaukojamą žingsnį poezijos posmuose apdainavo poetas, žurnalistas Gintautas Iešmantas, tuoj po tragedijos parašęs ciklą eilėraščių „Kaunas, 1972 metų gegužė", motto paėmęs V. Mykolaičio — Putino „Parafrazių" eilutę: „Nėr pasauly laimės didesnės kaip laisvė!". G. Iešmanto eilėraščius greitai „užuodė" sovietinis saugumas, padarė kratą ir juos konfiskavo. Patį autorių pašalino iš darbo spaudoje.

Įsidarbinęs Knygų rūmuose bibliografu, G. Iešmantas lankėsi Kauno bibliotekose, triūsė Istorijos muziejuje. Čia jis susitiko drąsią merginą, muziejaus darbuotoją Raimondą, kuri parodė sandėlin nugrūstos Laisvės statulos kopiją, pasakė, kad jos originalas stovi Skulptūros ir vitražo muziejuje (sobore). Atėjęs čia, Iešmantas tikrai išvydo ją, stovinčią netoli Lenino skulptūros.

Sužinoti faktai tapo poemos apie Kalantą „Kauno elegija" (1979) įvaizdžiais, o Raimonda — pagrindine poemos veikėja — pasakotoja. Poema nedidelė, lyriškai sentimentali, parašyta jambine eilėdara. Kalanta įvardintas pseudoniminiu vardu Vydas... Poemą ketinta paskelbti Povilo Pečeliūno pogrindiniame žurnale „Alma mater", tačiau 5-ajam numeriui parengta medžiaga buvo konfiskuota, suimant leidėją (1980 01 09). Netrukus buvo suimtas ir Rusijos šiaurėje (Komijoje) įkalintas ir poemos autorius Iešmantas... Pirmą kartą poema atskiru leidiniu pasirodė 1980 metais, ir visi 800 egzempliorių buvo išplatinti prie Vilniaus Arkikatedros badavusio Petro Cidziko vagonėlio.

Romo Kalantos žygdarbio 30-ųjų metinių garbei pasirodė 4-asis „Kauno elegijos" leidimas: išleido leidykla „Knygiai", iliustravo Gražina Didelytė. Poemoje Vydo (suprask — Romo Kalantos) motina mąsto:

Juk vien drąsybę aš
ugdžiau,
Geisman siekimų galią
pyliau,
Jam vien tiesos, — kerus
piešiau,
Kad jie nublokštų baimės
tylą,
Sotumą, trokštantį rimties,
—
Ne joj viltis sparnus išties".

Gegužės 14 dieną Romo Kalantos žūties vietoje bus atidengtas skulptoriaus Roberto Antinio ir architekto Sauliaus Juškio paminklas „Aukos laukas" (simbolizuojantis apdegusį istorijos lapą). Neseniai Seimas į Atmintinų dienų sąrašą įtraukė ir Gegužės 14-ąją.

Alfredas Guščius

Lietuviškų ansambliažų paroda

Vilniaus centre, Odminių gatvėje, praėjusį rudenį įsteigtoje nedidelėje, bet jaukioje ir patrauklioje privačioje galerijoje „11" (šis pavadinimas — nuo Odminių gatvės 11-ojo namo) iki kovo pabaigos veikė vieno talentingiausių Lietuvos dailininkų Vinco Kisarausko (1934-1988) ansambliažų paroda.

V. Kisarauskas — iš tų vyresniosios kartos lietuvių dailininkų, kurių darbai, priešingai socialistinio realizmo reikalavimams, sovietmečiu buvo nevertinami, jie nepatekdavo į parodas, jų nepirko muziejai, o autoriams belikdavo užsidarius studijose tyliai dirbti ir laukti geresnių laikų. Tuo labiau buvo atmetami V. Kisarausko ansambliažai. Beje, šis dailininkas yra ansambliažų pradininkas Lietuvoje. Šia technika kuriami darbai ir kitur atsirado neseniai. Pirmoji pasaulyje jų paroda Ansambliažo menas buvo surengta tik 1961 m. New Yorke, Modernaus meno muziejuje.

Odminių gatvės galerijoje atidarytoje parodoje buvo eksponuojami daugiausia 1960-1970 m. sukurti V. Kisarausko ansambliažai. Ši paroda įdomi dar ir tuo, kad daugumą jų galerija „11" eksponavo pirmą kartą.

— Vincas Kisarauskas yra ne tik lietuviškų ansambliažų pradininkas, bet ir vienas iš originaliausių jų kūrėjų, įtakojęs ir kitus savo kolegas dailininkus domėtis ansambliažu, — aiškino šios parodos kuratorius menotyrininkas Viktoras Liutkus. — Parodoje rodyti darbai liudija, kad kūrybingas ir nerimstantis Kisarausko būdas labai derėjo prie ansambliažų technikos: įvairiausių daiktų, atliekų konstravimas, jungimas, derinimas, kol visa tai pavirsta meno kūriniu, atliepė Kisarausko siekį laužyti senas estetines normas bei apribojimus. Visur šis dailininkas įžvelgė meno galimybes, jo akis ir vaizduotė nuolat budėjo, ieškodama ir rasdama aplinkoje daug netikėčiausios medžiagos.

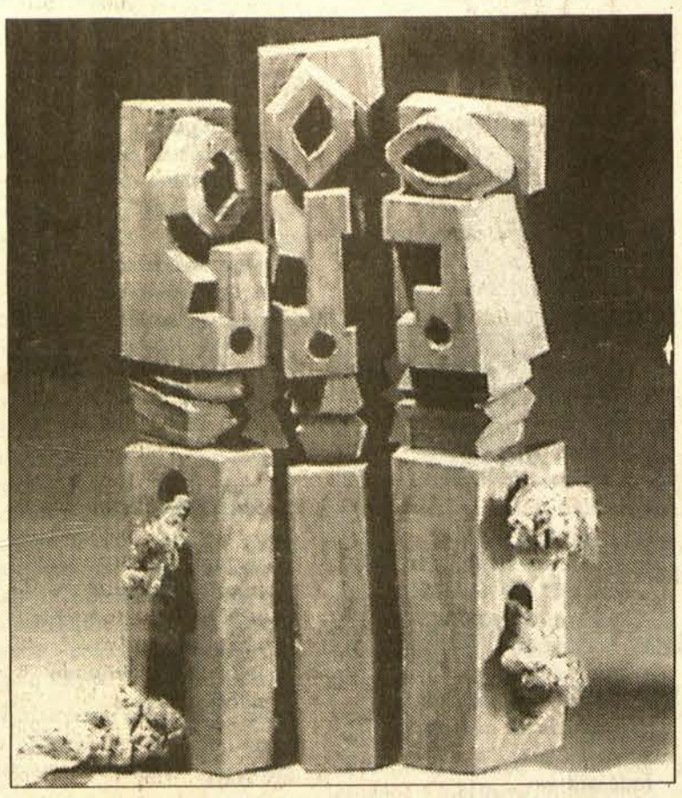

Vincas Kisarauskas. Ansambliažas „Trys karaliai". 1968.

Iš tiesų, parodoje iškabinti V. Kisarausko ansambliažai sudėlioti, sukurti daugiausiai iš senų, atliekamų daiktų — senų laikrodžių, kitų metalo mechanizmų, buitinių apyvokos daiktų, net paprasčiausių skalbimo lentų. Dailininkas prideda ir savo padarytus, dažniausiai medinius, pjaustinius. Viską sujungęs, sudėliojęs V. Kisarauskas sukurdavo veidus, portretus, kompozicijas, primenančias jo nutapytas drobes. Antai iš įvairių sendaikčių, jų dalių, dar pridėjus masyvių medžio pjaustinių, sukurtas parodoje eksponuotas V. Kisarausko „Autoportretas". Kai kurie jo ansambliažai, pavyzdžiui „Trys karaliai", padaryti bemaž vien iš ąžuolo pjaustinių. V. Kisarauskas kurdamas ansambliažo technika, naudojo ir spalvas, paryškinančias idėją. Antai, tragizmo nuotaiką spalva sustiprina ansambliažuose, „Sušaudyti sukilėliai", „Sukapotas sukilėlis", kituose darbuose.

— Šia paroda pradedame parodų ciklą, pristatantį lietuvišką ansambliažą, — sakė galerijos „11" direktorius Marius Šukliauskas. — Po Vinco Kisarausko parodos galerijoje rengsime Vytauto Antanavičiaus, dar vėliau — Antano Kuro, kitų dailininkų — V. Kisarausko bendraminčių — ansambliažų parodas. Projektą užsibrėžę baigti apžvalgine lietuviško ansambliažo paroda 2003-siais metais.

A. Naujokaitis

Jaunieji talentai

Tapytojas Saliamonas Teitelbaumas, „Vartų" galerijos direktorė Nida Rutkienė ir švedė dailininkė Sigrid Hynell Fleischer. Algimanto Žižiūno nuotr.

Iki kovo vidurio Vilniuje, didžiausioje privačioje galerijoje „Vartai", veikė keturių jaunų dailininkų — Agnės Juškaitės, Simono Skrabulio, Saliamono Teitelbaumo, o taip pat Lietuvoje dabar apsistojusios jaunos švedės Sigrit Hynell Fleischer tapybos darbų paroda.

— Tikimės, jog tokios jaunųjų menininkų parodos taps gražia mūsų galerijos tradicija, — atidarydama parodą sakė „Vartų" galerijos direktorė Nida Rutkienė. — Ketinama kasmet konkurso būdu atrinkti keletą jaunųjų dailininkų, tarp jų ir JAV, kitose užsienio šalyse gyvenančių mūsų tautiečių darbus ir juos pristatyti visuomenei, o taip pat rengti jaunųjų seminarus ir kūrybines dirbtuves. Tokie renginiai padėtų geriau pažinti kryptis ir sroves, vyraujančias lietuvių dailininkų kūryboje.

Kad tos kryptys ir srovės įdomios, parodė ir ši jaunųjų dailininkų-tapytojų paroda „Vartų" galerijoje. Pastebėjau, kad ypač daug lankytojų būriavosi prie S. Teitelbaumo tapybos darbų ciklo, pavadinto „Gyvenimas po teatro". Dar studijuodamas tapybą Vilniaus Dailės akademijoje S. Teitelbaumas ir jo saviti tapybos darbai atkreipė dėstytojų ir profesorių dėmesį. Daug kas jį laikė gabiausiu, įdomiausiu tapytoju tarp kitų akademijos studentų. Mano galva, S. Teitelbaumą, sulaukusį tik trisdešimties metų, ir dabar galima priskirti prie pačių talentingiausių dabartinių Lietuvos tapytojų. Jis studijavo ne tik Vilniaus, bet ir Salzburgo vasaros akademijoje, surengė šešias personalines tapybos parodas ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje, tarp jų — 1999 m. New Yorko Gregory Gallery. Pernai dėmesio ir gero įvertinimo taip pat susilaukė personalinė S. Teitelbaumo tapybos darbų paroda Paryžiuje, Lotynų kvartale. „Saliamonas Teitelbaumas nekalba. Jis tapo. Tam, kas gali suprasti šią jo tapybos kalbą, žodžiai nereikalingi. Jie galėtų būti pasitelkti tik siekiant aprašyti šio puikaus menininko darbus", — Paryžiaus parodos kataloge rašė Prancūzijos menotyrininkė Odilė Suganas.

„Vartų" galerijoje iškabinti S. Teitelbaumo peizažai, natiurmortai, kompozicijos tarsi panardinamos į sodrią, ekspresyvią plastiką. Jo drobėse stebėtinai derinasi tikslinga mintis ir judesio laisvė, mitologinės sakmės, apipintos lietuviškais motyvais, Vilniaus gatvių vaizdais. Menotyrininkės N. Adomonytės nuomone, S. Teitelbaumo drobės — tai geros tapybos koncentratas, iš jų sklinda jaudinanti plastinė jėga. Šio dailininko tapybai būdingas ne tik potėpių, spalvų sukeltas jausmas, bet ir mintis. Drobėse „Autoportretas su Hamleto rekvizitais", „Mirtis", „Makbeto siela" ši menotyrininkė įžvelgė tapytojo pasitelktus režisieriaus E. Nekrošiaus scenos rekvizitus. S. Teitelbaumas nesutiko su menotyrininkės N. Adomonytės nuomone, kad kai kurie jo tapybos darbai dvelkia ironija. Dailininkui ironija esanti nelabai svarbi, o tapybos drobės kūrimas — jam ne destrukcija, ne spontaniškas procesas.

Įdomūs kito jauno dailininko — S. Skrabulio tapybos darbai. Beje, tapybą jis studijavo svetur, baigė Islandijos dailės koledžą, stažavosi Malme (Švedija) Dailės akademijoje. Keletą parodų surengė ne tik Lietuvoje, bet ir Islandijoje, Japonijoje, net Grenlandijoje.

Naujausi „Vartų" galerijoje rodyti S. Skrabulio darbai sukurti ekspresyvaus abstrakcionizmo maniera, tapyba jungiama su koliažu, grafiniu piešiniu. Pasak parodos rengėjų, S. Skrabulio darbuose ryškus formų dialogas, painūs jų tarpusavio santykiai, pastebimas gėrio — blogio, puolimo-ginties, chaoso-tvarkos ir kitos sandūros.

Pats tapytojas taip sakė:

— Kurdamas ieškau vis naujų platesnių formų, kurios padėtų geriau ir tiksliau išreikšti mano jausmus ir mintis. Naudoju mišrias technikas, siekiu jas tarpusavyje derinti ir taip išgauti savo vidinio pasaulio plastinį kalbėjimą. Nemanau, kad pats paveikslas gali būti išverstas į siužetinę kalbą — tai vidinis džiaugsmas, jausmų sukėlimas.

Apibūdindama A. Juškaitės tapybos darbus, „Vartų" galerijos menotyrininkė N. Adomonytė sakė, kad ši jaunoji tapytoja teptuku tarsi piešia, tolumas ir artumas suplaka, viską matydama iš aukštybių, tarsi iš paukščio skrydžio. Vis dėl to A. Juškaitės vizijos, neatmesdamos akies apgaulės, teigia realybę. Didelio formato jos darbai konstruojami ansambliažų principu, kai daiktai, ištraukti iš įprastos visumos, praranda savastį ir ima kurti naują realybę.

Greta lietuvių parodoje dalyvavusi švedė S. H. Fleischer tekstilės studijas pradėjo 1992 m. Stockholme, o menų magistro laipsnį įgijo Meno ir dizaino koledže Oslo. Tobulinosi Rhode Island dizaino mokykloje JAV.

S. H. Fleischer galerijoje „Vartai" pristatė naujausią, Lietuvoje sukurtą projektą „Kybo ant plauko". Savo darbuose ši dailininkė derina tekstilės, tapybos ir fotografijos techniką. Nors S. J. Fleischer baigė tekstilės studijas, bet, pasak menotyrininkės N. Adomonytės, jos darbai — kaip paveikslai, kaip ritmizuotos kompozicijos. Vis dėl to dailininkės paveiksluose žymus iš tekstilės ateinantis dekoratyvumas. Visa kita pretenduoja į vaizduojamąjį meną, kupiną plastinių bei kokybinių priešpriešų, minties paradoksų.

Kaip ir kitose, taip ir šioje parodoje, lankytojai galėjo nusipirkti jaunųjų tapytojų paveikslų.

A. Naujokaitis

VYT. IGNO... iš 3 psl.

ypač grafikoje iškyla gausi liaudiškų šventųjų, Madonos, Nukryžiuotojo, Rūpintojėlio atvaizdų galerija, — sakė dr. J. Korsakaitė. — Kaip ir daugelio kitų išeivijos dailininkų kūryboje, taip ir Igno darbuose, krikščioniškos kultūros ženklai kartu žymi ir tautinį tapatumą. Sakykime, panoraminiuose ciklų „Lietuva" ir „Šventoji Lietuva" estampuose vaizduodamas atskirus Lietuvos regionus, dailininkas be įvairių atributų, heraldinių ženklų, kraštovaizdžio realijų, parinko ir liaudies skulptūros motyvus, būdingus Aukštaitijai, Žemaitijai, Suvalkijai bei Dzūkijai ir simbolizuojančius tautos dvasingumą.

J. Korsakaitė prisiminė, kad V. Ignas tiek jai, tiek kitiems yra pasakojęs apie nepamirštamą, dar vaikystėje patirtą, mistiniam apreiškimui prilygstantį įspūdį, kurį jam padarė šventųjų skulptūrėlės senosios Žemaitijos koplyčios prieblandoje, nušviestos prasiveržiančių saulės spindulių. Pasak menotyrininkės, tai lyg raktas suprasti kaip V. Igno kūryboje realybė tampa stebuklingu reginiu.

Apie V. Igną ir jo tapybos darbus knygos pristatyme kalbėjo vilnietis dailininkas Leonardas Tuleikis. Jis pabrėžė, kad ir atsidūręs svetur, V. Ignas, kaip ir poetas K. Bradūnas, visą laiką išlaikė stiprų dvasinį ryšį su tėvyne Lietuva. Šiltais prisiminimais apie V. Igno apsilankymą Lietuvoje, susitikimus su dailininkais, iškylą į Dzūkiją, žvejybą Lietuvos vandenyse pasidalino dailininkas A. Stasiulevičius, architektas V. Brėdikis.

— Grįžęs į Ameriką, Ignas dar ilgai gyveno Lietuvos ir joje sutiktų žmonių prisiminimais, — kalbėjo tuomet JAV gyvenusi, o dabar į Lietuvą grįžusi Ignų šeimos draugė menotyrininkė Beatričė Kleizaitė-Vasaris. Ji papasakojo apie šiltus, įspūdingus susitikimus su V. Ignu ir šeima jų namuose New Yorke, paskui giraitėje, netoli Bostono.

Knygos pristatyme, kartu su žmona Kazimiera, dalyvavęs poetas Kazys Bradūnas perskaitė pluoštelį savo eilėraščių, susijusių su tautodaile.

A. Naujokaitis